

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

*Калаур Світлана Миколаївна,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти
і менеджменту соціокультурної діяльності,
керівник Центру післядипломної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: kalaur@tntpu.edu.ua*

За даними ООН близько 10% всього населення планети становлять люди з обмеженими можливостями. В Україні станом на 01.01.2019 р. цей показник становив близько 6,3% від всього населення [6, с. 19]. У контексті наведеної статистики, повністю поділяємо позицію науковців у тому, що освітній заклад (починаючи із закладу загальної середньої освіти, передвищої, і аж до закладів вищої освіти) має бути для «комфортним» для усіх здобувачів освіти, а особливо до тих у кого є особливі освітні потреби. Очевидним є той факт, що інклюзивна освіта має стати довгостроковою стратегією України як держави, яка системно послідовно та безперервно реалізовується. З огляду на це, на порядок денний постало питання про «впровадження в практику роботи загальноосвітніх установ і у процес підготовки педагогів принципів інклюзивної підходу, спрямованого на учнів з особливими потребами та схильних до ризику маргіналізації і ексклюзії» [10, с. 2].

Як доводить Т. Борохвіна [2, с. 168], у XXI столітті до головних цінностей інклюзивної освіти можна віднести такі:

- 1) дитина найважливіша цінність, що передбачає взаєморозуміння;
- 2) терпеливе ставлення до дітей з різними вадами розвитку, що базується на толерантності;
- 3) дитина є частиною суспільства, що включає рівність можливостей;
- 4) кожна дитина унікальна, тільки потрібно допомогти розвинути її здібності (індивідуальний підхід та особистісно орієнтоване навчання).

Ми солідарні із позицією І. Малишевської у тому, що нині «інклюзивна освіта розглядається як соціально-педагогічне явище, яке надає рівний доступ до якісної освіти та ґрунтується на ідеях гуманізму, людяності, рівноваги інтелектуальних, етнічних та фізіологічних компонентів» [7, с. 208]. Тобто, в інклюзивній освіті недопустимою є сегрегація, яка означає відокремлення дітей з особливими потребами від інших.

У процесі психолого-педагогічного дослідження означеного питання встановлено, що «діти з особливими освітніми потребами» є доволі широкою науковою дефініцією, що охоплює всіх дітей, чий освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої у суспільстві норми [5]. У науковому контексті [1; 4; 8; 11] робиться акцент на потребі якісної організації освітньої діяльності дітей, які мають певні відхилення, які не дають їм змоги користуватись «стандартним набором освітніх послуг», які надають загальноосвітні навчальні заклади. У цьому контексті йдеться про дітей із особливостями фізичного розвитку, обдарованих, а також дітей із соціально вразливих груп.

Відзначимо, що освітні заклади усіх рівнів акредитації нині мають потребу якісного впровадження інклюзивного підходу в освітній процес. У психолого-педагогічному контексті цей принцип базується на теорії Л. Вигодського [3] про «зону найближчого розвитку», коли проблеми повинні вирішуватися через співробітництво дітей у яких є особливі освітні потреби зі своїми здоровими ровесниками. Саме при інклюзивному підході до навчання і може бути розпізнана обдарованість, а діти з обмеженими можливостями зможуть стати значущими членами свого навчального співтовариства. Незалежно від стану

здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, кожна дитина має право на повноцінне життя та освіту. Причому, варто акцентувати увагу на тому, що якість освіти для дітей з особливими потребами не має відрізнятися від якості освіти, яку здобувають здорові діти. Саме інклюзивний підхід виступає нині пріоритетним та ключовим під час організації освітнього процесу в освітніх закладах для дітей з особливими освітніми потребами.

Наголосимо на тому, що інклюзивний підхід висуває підвищені вимоги до всіх учасників освітнього процесу. А саме від самих здобувачів освіти (учнів, студентів) з особливими потребами він вимагає мобілізації психологічних і фізичних сил, а від інших здорових учасників звичайних (здорових) учнів та студентів потрібне розуміння, толерантність, сформована готовність надавати посильну допомогу своїм товаришам. Тоді як від педагогів, які працюють в інклюзивному освітньому середовищі вимагається людяність, професіоналізм й компетентність та сформованість спеціальних знань, умінь та навичок. Лише узгоджена діяльність усіх учасників освітнього процесу зможе забезпечити реальну можливість для якісного здобуття освіти особам з обмеженими освітніми можливостями та забезпечить максимальну реалізацію інклюзивного підходу закладами освіти усіх рівнів акредитації.

Беручи до уваги наведені вище аргументи, можемо констатувати, що доволі вагомим аспектом є цілеспрямоване формування у практикуючих педагогів, які працюють в освітніх закладах різних рівнів акредитації саме «інклюзивної компетентності». І у цьому контексті вагому роль має відігравати післядипломна освіта через організацію курсів підвищення кваліфікації для педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Зважаючи на те, що у системі неперервної педагогічної освіти педагог повинен системно працювати над своїм особистісним та професійним вдосконаленням, вагомо щоб педагоги приділяли належну увагу й формуванню безпечного інклюзивного освітнього середовища та оволоділи практичними вміннями й навичками роботи зі здобувачами освіти, які мають особливі освітні потреби. Таким чином, підвищуючи свою професійну кваліфікацію, учителі загальноосвітніх навчальних закладів, а також педагогічні та науково-педагогічні працівники закладів передвищої та професійно-технічної освіти мають працювати не лише у контексті формування знань, вмінь і навичок з професії, а й над досягненням високого рівня майстерності й творчості, а також розвивати готовність до постійного підвищення рівня кваліфікації в інклюзивному освітньому середовищі, формуючи таким чином інклюзивну компетентність.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [9] (пункт 15) відзначено, що основними напрямками підвищення кваліфікації є:

- розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій);
- формування у здобувачів освіти спільних для ключових компетентностей вмінь, визначених частиною першою статті 12 Закону України «Про освіту»;
- психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти певного віку, основи андрагогіки;
- створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості (специфіка) інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами;
- використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі, включаючи електронне навчання, інформаційну та кібернетичну безпеку;
- мовленнєва, цифрова, комунікаційна, інклюзивна, емоційно-етична компетентність;
- формування професійних компетентностей галузевого спрямування, опанування новітніми виробничими технологіями, ознайомлення із сучасним устаткуванням, обладнанням, технікою, станом і тенденціями розвитку галузі економіки, підприємства,

організації та установи, вимогами до рівня кваліфікації працівників за відповідними професіями (для працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти);

– розвиток управлінської компетентності (для керівників закладів освіти, науково-методичних установ та їх заступників).

Отже, як бачимо, у контексті нормативних документів, інклюзивна компетентність посідає належне місце у професіоналізмі педагога, тому має бути належним чином представлена у системі неперервної освіти. З цією метою у Центрі післядипломної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка було ініційовано у рамках ліцензії 231 Соціальна робота (Наказ МОН від 05.12.2019 №1003-л) формування інклюзивної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Зокрема, у 2021 р. слухачам курсів підвищення кваліфікації у рамках формування інклюзивної компетентності було запропоновано на вибір два модуля (30 год. кожний). Причому ці два модулі були об'єднані спільною метою: формування професійних компетентностей педагогічних та науково-педагогічних працівників, необхідних для ефективної командної роботи та міждисциплінарної взаємодії суб'єктів соціально-педагогічного супроводу в забезпеченні інклюзивного освітнього середовища для навчання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Перший змістовий модуль під назвою «Інклюзивна освіта в Україні (інклюзивна компетентність)» охоплював такі питання:

1. Філософія інклюзії – 9 год.;
2. Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти – 9 год.;
3. Моделі інклюзивної освіти – 6 год.;
3. Практика та семінар за напрямами підготовки – 6 год.

Другий змістовий модуль під назвою «Міждисциплінарна та командна взаємодія в організації інклюзивного навчання» був спрямований на розширення професіоналізму педагогів у таких питаннях, як:

1. Команда психолого-педагогічного супроводу: основні завдання, склад, функції членів команд – 6 год.;
2. Діяльність інформаційно-ресурсного центру (ІРЦ) у системі підтримки дітей з особливими освітніми потребами – 6 год.;
3. Розробка індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання – 9 год.;
4. Використання МКФ-ДП в інклюзивній освіті – 9 год.

Розробляючи зміст освітньої програми для першого та другого змістового модулю було враховано особливості професійної діяльності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища. З методичної точки зору, нами було враховано Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», а також вимоги до компетентностей педагогічних та науково-педагогічних працівників. Саме тому під час розробки змісту освітніх програм основний акцент було зроблено на практичне спрямування, що забезпечило педагогам реальну можливість опанування теоретичними, методичними та практичними аспектами організації інклюзивного освітнього простору.

У методичній площині основний акцент було зроблено на конкретні програмні результати, серед яких найважливішими було визнано такі, як:

- знання та розуміння завдань команди психолого-педагогічного супроводу, принципів взаємодії та функцій її членів;
- розуміння діяльності ІРЦ у контексті інклюзивної освіти; знання і розуміння сутності, завдань та процесу комплексної оцінки розвитку дитини, спектру корекційно-розвиткових послуг ІРЦ та порядку їх надання;
- знання і вміння здійснення спостережень за дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) та планування цілей і завдань корекційно-розвиткової роботи для досягнення запланованих змін;

– знання основних компонентів індивідуальної програми розвитку (ІПР), вміння розробляти ІПР з подальшим регулярним її переглядом для здійснення необхідних змін, визначати сильні і слабкі сторони дитини при створенні ІПР.

Відзначимо, що до головних фахових компетентностей, на яких було зроблено основний акцент під час організації курсів підвищення кваліфікації відносимо такі:

– розуміння особливостей організації психолого-педагогічної допомоги дитині з особливими освітніми потребами;

– знання та вміння розробки ІПР на основі результатів комплексної оцінки розвитку дитини та спостережень;

– знання та розуміння спектру корекційно-розвиткових послуг та порядку їх надання; здатність до ефективної міжособистісної взаємодії з колегами, дітьми та їхніми батьками, членами команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

До читання модулів були залучені провідні викладачі двох кафедр: кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти і менеджменту соціокультурної діяльності, а також кафедри педагогіки та менеджменту освіти. Усе це забезпечило велику популярність цих модулів серед освітян як педагогів закладів загальної середньої освіти, так і науково-педагогічних працівників закладів передвищої освіти й професійно-технічної. До прикладу, упродовж року з 1 березня 2020 р. по 25 березня 2021 р. на базі Центру післядипломної освіти 12 груп слухачів (135 осіб) підвищили власний рівень інклюзивної компетентності, опанувавши теоретичні та практичні аспекти роботи з здобувачами освіти (учнями та студентами), які мають особливі освітні потреби.

У підсумку наголосимо на тому, що у сучасному українському освітньому просторі інклюзивна компетентність педагогів набуває особливої ваги, з огляду на те, що інтегрування осіб з особливими потребами у соціокультурне середовище не може відбуватися ефективно без належного педагогічного супроводу. Отже, Центр післядипломної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка є ліцензованим суб'єктом, який надає освітні послуги в системі післядипломної освіти та проводить системну й цілеспрямовану діяльність щодо формування інклюзивної компетентності слухачів з числа педагогічних та науково-педагогічних кадрів. У нашому баченні саме післядипломна освіта може слугувати тим реальним орієнтиром та виступає у ролі вагомого важеля, який зможе надати педагогам та науково-педагогічним працівникам належний рівень інклюзивної компетентності.

Список використаних джерел:

1. Болдирева В. Е. Інтеграція та інклюзія як основні моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9. С. 10–17.
2. Борохівна Т. Інклюзивна освіта: генезис і основні принципи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. Тернопіль : ТНПУ, 2018. № 2. С. 164–169.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва : АСТ Астрель, 2010. 671 с.
4. Іноземцева С. В. Використання педагогічних ідей В.О. Сухомлинського в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Початкова освіта*. 2009. №3. С. 19–23.
5. Калаур С. М. Психолого-педагогічна характеристика інклюзивного підходу як основи для організації освіти дітей з особливими потребами. *Гірська школа Українських Карпат. Наукове фахове видання з педагогічних наук*. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2017. № 16. С. 58–62.
6. Лучик С. Д., Лучик В. Є. Розвиток інклюзії у вищій освіті. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму*: матеріали ІV міжнародної науково-практичної конференції,

- 21 травня 2020 р. Кам'янець-Подільський: Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. 2020. С. 19–21.
7. Малишевська І. Актуальні аспекти впровадження інклюзивної освіти в Україні. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2016. №13. С. 205–211.
 8. На допомогу батькам, що мають дітей з особливими потребами / Л.В. Борщевська, А.В. Зіброва, І.Б. Іванова та ін. Київ: Український інститут соціальних досліджень, 1999. 79 с.
 9. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/800-2019-п#Text>.
 10. Претворяя в життя ідеї інклюзивного образования: опыт соседних стран / под. редакцией Э.Кесялахти, С.Вярюнен. Рованиеми: Издательский Центр Лапландского Университета Рованиеми 2013. URL: https://narfu.ru/upload/medialibrary/84c/publikatsiya-pretvoryaya-v-zhizn-idei-inklyuzivnogo-obrazovaniya_-opyt-sosednikh-stran.pdf
 11. Суховієнко Н. А. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2018. 292 с.

ДОСВІД РОБОТИ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ДІАЛОГ» У СФЕРІ МИСТЕЦЬКОЇ ІНКЛЮЗІЇ: ЗДОБУТКИ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Калініна Лариса Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,*

доцент кафедри культурології,

Відокремлений підрозділу Миколаївської філії

Київського національного університету культури і мистецтв,

заступник директора ГО «Діалог»,

E-mail: larisakalinina825@gmail.com

Орлова Олена Вячеславівна,

кандидат культурології,

доцент кафедри культурології

Відокремлений підрозділу Миколаївської філії

Київського національного університету культури і мистецтв,

перекладач ГО «Діалог»,

E-mail: lena.orlova1609@gmail.com

За останні роки кількість людей, що мають інвалідність, зросла в Україні приблизно на чверть. І сьогодні їх майже 3 мільйони, із яких майже 170 тисяч – діти. Саме ця категорія людей, на жаль, досить часто бувають виключені з повноцінного життя громад.

Створення безбар'єрного середовища та послуг є обов'язковою умовою щодо реалізації прав і свобод людей з інвалідністю. Відповідно до Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю», вони мають право нарівні з іншими брати участь у всіх сферах життя і у культурному житті, зокрема, мати доступ до творів культури в доступних форматах.

Культура охоплює та поєднує в єдино-суцільну систему все духовне життя суспільства. Поза культурою неможливе життя людини і суспільства. Кожне нове покоління починає своє життя не тільки в оточенні природи, але й у світі матеріальних і духовних цінностей, створених попередніми поколіннями.

Культура – це матеріальні і духовні цінності. Цінність – це визначення у об'єкта матеріальної або духовної реальності, позитивного або негативного значення для людини і